

ОСОБЛИВА ЛЮДИНА (ВІКТОР ПЛАТОНОВИЧ ПЕТРОВ)

Віктор Платонович був людиною особливою. Приходив на роботу з точністю до хвилини, не палив, не тинявся коридорами, багато не говорив, працював, працював. Як для вчених, які працюють в галузі точних і природничих наук, існують наукові лабораторії, так для вчених гуманітаріїв — бібліотеки. В Інституті археології АН України була бібліотека, куди приходили не лише як в храм науки, а нерідко й поділитися також своїми radoшaми та прикрошaми. Більше, як працівники бібліотеки, ніхто з вченими не спілкується. Під час бесід на будь-яку тему завжди заходила розмова про Віктора Платоновича: хто він? Чутки були найрізноманітніші. На полицях бібліотеки Інституту стояло багато наукових праць Віктора Платоновича, а він — молодший науковий співробітник без вченого ступеню — знав декілька іноземних мов. Скільки? В анкетах писав коротко: «8 та інші». Крім наукових праць серед його книг є і художні твори як рідною мовою, так і іноземними, зокрема німецькою.

Говорили, що він був розвідником в тилу ворога. Його колеги по роботі, кому довелося бути в окупованій Україні, зустрічали його в різних містах України (наприклад, Євгенія Володимирівна Махно зустріла його в Кіровограді, коли під час окупації добувала там продукти для своїх хворих домочадців. Тоді він попросив Євгенію Володимирівну, щоб вона, як тільки наша армія вступить на звільнену територію, віддала листа першому солдатові, з яким зустрінеється. Не передала — із невідомих причин...).

Виникало питання — чому до війни Віктор Платонович мав науковий ступінь, звання професора, був автором багатьох наукових праць, а тепер — лише молодший науковий співробітник без вченого ступеню, веде розкопки в археологічних експедиціях, пише статті, а їх не друкують. І так було доти, поки не нагородили В.П. Петрова орденом Великої Вітчизняної війни першого ступеню. Заходжу якимось до вченого секретаря Інституту — Петра Петровича Толочка і чую, як Віктор Платонович просить в Петра Петровича дозволу піти з роботи до Верховної Ради в справі — йому належить одержати урядову нагороду. Вийшов-

ши з кабінету вченого секретаря, я вирішила про цю приємну подію розповісти співробітникам. Поки схвильований В.П. Петров ходив до Верховної Ради, його робочий стіл і кімната набрали святкового вигляду. Квіти... Валентин Миколайович Даниленко з цієї нагоди написав віршоване привітання. Бібліотека була на першому поверсі. Я попросила чергову: як тільки з'явиться Віктор Платонович — дайте мені знати про це. Минulo небагато часу — і я чую голос чергової: — «Прийшов! Прийшов!».

Підіймаюся на другий поверх, заходжу до приймальної віце-президента АН І.К. Білодіда та запрошую його піти привітати Віктора Платоновича з одержанням урядової нагороди. Це було в 60-ті роки, такі події тоді були явищем рідкісним. Іван Костьович трохи повагався, але пішов. Приємна звістка швидко проникла й до інших інститутів. Адже досі особа цього вченого була загадковою. Він був не тільки археолог, а й філолог, етнограф, фольклорист — тому всі вітали його широкосердно. Крім віце-президента І.К. Білодіда прийшли його привітати співробітники науковці інших інститутів: мовознавства, літератури та ін.. Серед них була Дзєня Франко, Вікторія Юзвенко, Віктор Степанович Шабліовський. З полегшенням зітхнули присутні — тепер вони вже знають, хто такий насправді їх колега — Віктор Платонович.

Нагородили його за виконання завдань у тилу ворога. Привітання та ширі побажання на майбутнє було підкріплено чаркою вина. Розпитували: «Як став Віктор Платонович розвідником?», і чули коротку відповідь: «Треба було стати і став». Я спитала: «Чому повернулись?» Відповідь була також лаконічна: «Засвітився зв'язковий».

Одного разу за дружнім столом у родині відомого кінорежисера Левчука Тимофія Васильовича ми обмінювались враженнями після перегляду його фільму «Два роки над безоднею» (про українського розвідника Івана Кудрю), і я розповіла про В.П. Петрова. Присутній серед нас генерал-лейтенант КДБ СРСР Степанов (консультант названого фільму) сказав, що саме він супроводжував до кордону у розвідку Петрова Віктора Платоновича. Передайте йому вітання.

У 50-ті роки Віктор Платонович повернувся до Москви — відзвітував. Йому сказали: повертайтеся тепер до своєї наукової роботи. Як учений він був відомий.

Директором Інституту археології (на той час: Інститут істо-

рії матеріальної культури) АН СРСР був тоді Борис Олександрович Рибаків. Він запросив Петрова працювати в його інституті. Але його потягло на рідну Україну. Так він став співробітником Інституту археології АН УРСР.

Закінчились поздоровлення з нагородою. А далі що?

Я підійшла до голови місцевому інституту Владлена Опанасовича Анохіна і кажу: «Давайте допоможемо Віктору Платоновичу. У нього ж відібрали все і забули про це. Якби він про себе нагадував, то все б вирішилось. Але він не з тих, хто про себе дбає». Ми з В.О. Анохіним попрямували до КДБ. Не доставалися. Другого дня кажу Анохіну: «Підемо ще?» А він мені в відповідь: «Хочеш — іди, а я не під». І я пішла сама і доставалася.

Прийняв мене заступник голови КДБ УРСР генерал Борис Сергійович Шувльженко. Цю встанову я ввляла собі сірою, похмурою, а тут опинилася в кабінеті світлому та затишному. На питання — «В якій справі я завітала?», відповідаю: «Наш учений В.П. Петров був під час Великої Вітчизняної війни розвідником у тилу ворога і повернувся. В газеті «Правда» було повідомлення про те, що він український буржуазний націоналіст, перейшов кордон і звався фашистам. Тепер його нагородили як заслуженого розвідника. Треба повернути йому все, що свого часу відібрали: вчений ступінь, звання професора, тобто, зробити так, щоб його наукові праці зайняли належне їм місце на книжкових полицях. Подбати й про те, щоб ця шановна людина мала достойне житло».

Подзвонивши по багатьох телефонах, генерал відповів: «Усі на стрельбищах. А я тут людина нова. Прийдіть завтра».

— До вас потрапити дуже важко.

— Але ж потрапили? Перепустка буде замовлена.

Добре, що моя обідня перерва не співпадала з обідньою перервою цієї установи, куди мені доводилося звертатися. Після другого прийому мені відповіли: таких людей, як В.П. Петров, на Україні всього 13 чоловік. Усі документи буде передано до міськкому партії. Щодо квартири — підіть до заступника голови міської ради. Його повідомили.

Поки документи «йшли» до міськкому партії, я вирішила квартирне питання. Для одержання ордера на квартиру була потрібна заява Петрова. Коли я йому про це сказала, то він відповів: «Я не писав заяви, коли йшов на завдання».

Що робити? Сіла, намалювала заяву і поставила підпис: Петров. Одержала ордер на квартиру аж біля Виставки досяг-

нень народного господарства. Ні, це не підходить. Далеко. Іду знов в Президію АН. Кажу, що квартир дайте комусь із молодих, а для Петрова — десь ближче. Узяв ордер і кудись вийшов. Чекаю. Бачу — іде й посміхається. Думаю, все гаразд. Так воно і було. Квартиру дали в відомчому будинку заводу Інституту електрозварювання ім. Є.О. Патона

Далі — Президія Академії наук. На прийом до Б.Є. Патона потрапила одразу. У приймальні було двоє: завідувача приймальною та молодий чоловік.

— З яким питанням ви до президента?

— У справі В.П. Петрова.

Молодий чоловік ввічливо та делікатно мовив: я знаю В.П. Петрова, ми з ним зустрічалися в Мюнхені. Передайте йому вітання (назвав своє прізвище, але я його тепер не пам'ятаю).

У кабінеті президента я почула перше питання Бориса Євгеновича: квартир?

— Ні, квартира вже є.

— Тоді легше. — мовив він.

Розповівши задля чого я прийшла, пославшись на секретаря міськкому партії тов. Дрозденко В.І., я сказала: мені радили звернутися до вас.

— Так. — відповів Б.Є. Патон і взявся за вирішення мого питання. Порадив насамперед звернутися до керівника Редакційно-видавничої ради від його імені, щоб він зайнявся питанням про видання наукових праць В.П. Петрова.

— Ні, — заперечила я, — запросіть його нині до себе, сюди.

Кинувши на мене багатозначний погляд, нічого не сказавши, президент запросив голову РВР. Що він подумав тоді про мене — не знаю. Розпорядився, але мене ще не відпустив. Запросив головного бухгалтера та ще якогось відповідального працівника Президії АН і сказав їм:

Встановити В.П. Петрову заробітну плату в розмірі доктора наук:

видати для оздоровлення двомісячний оклад заробітної плати доктора наук:

забезпечити санаторним відпочинком.

Унаслідок, за моєю участю вийшло три монографії В.П. Петрова:

1) «Подсечное земледелие». 1968; 2) «Етногенез слов'ян». 1972; 3) «Скіфи. Мова і етнос». 1968.

На цьому мої турботи про Віктора Платоновича кінчилися.

У мене тяжка втрата — помер мій чоловік. Я зайнялася питаннями видання його праць та іншими життєвими турботами.

Відтоді В.П. Петров починав свій робочий день із відвідання моєї робочої кімнати. Це була надзвичайно цікава людина. Шанобливо і чемно ставився до жінок, завжди, вітаючись із ними, цілував руку.

Помер В.П. Петров за своїм домашнім робочим столом, чекаючи кореспондента журналу «Огонек». Кореспондент не встиг. Лікар Віктора Платоновича сказала мені, що він переніс на ходу шість інфарктів міокарда. Це також багато що говорить. Своїй дружині Софії Федорівні він заповідав: поховати його на воєнному кладовищі.

— Хіба це можливо? Ти ж людина цивільна, — мовила дружина.

— Про все це знає Катерина Семенівна. Вона також знає, як це зробити.

Академія наук звернулася в цьому питанні до воєнного коменданта м. Києва. Дозвіл було дано. Поховали Віктора Платоновича на Лук'янівському воєнному кладовищі — саме під час цвітіння півоній, які й провели його в останню путь. Інститут археології піклувався про осиротілу дружину вченого — Софію Федорівну до кінця її життя. Поховали її поруч із чоловіком як виняток, бо дружин не ховали на воєнному кладовищі.

І досі їх могилу доглядають і відвідують в дні народження і смерті покійних.

5.03.2001

Підготовки тексту здійснено В.М. Корписовою, в архіві якої зберігається рукопис. Перший варіант спогадів К.С. Корнієнко опублікований у журналі «Слово і Час». № 10 за 2002 р..